

Ki fizeti a részidős hallgatók felsőoktatási tanulmányait?¹

A kutatásban azt vizsgáljuk, hogy az észak-alföldi konvergencia régió két felsőoktatási intézményében (Debreceni Egyetem, Nyíregyházi Főiskola) nem nappali tagozatos képzésekben tanuló felnőttek felsőfokú tanulmányait ki és hogyan finanszírozza.

A kérdés azért nagyon izgalmas és aktuális, mert a 2000-es évek közepe óta, ha változó mértékben is, de folyamatosan csökken a részidős képzésekre járók száma. Ennek az lehet az egyik magyarázata, hogy a felnőttkori felsőfokú tanulás legfontosabb akadályai a tandíj és járulékos költségeinek előteremtése. Ezért érdemes azt megvizsgálni, hogy akik benne vannak a rendszerben, azok hogyan finanszírozzák felsőfokú tanulmányaikat és mennyiben jelent ez nehézséget a számukra. A kérdést a finanszírozási forma és a tandíj mértéke szempontjából vizsgáljuk meg. A kutatás feltevése, hogy a költségtérítéssel hallgatók legnagyobb részben saját maguk fizetik a tandíjat, a munkahelyek csak nagyon korlátozottan járulnak hozzá az oktatási kiadásokhoz. Azt is feltételezzük, hogy a tandíj előteremtése a részidős hallgatók túlnyomó többségének nehézséget okoz.

A kutatás előzményei

A részidős hallgatók felsőoktatásban való részvételének tudományos igényű vizsgálatára hazánkban számos kutatás irányult. Forray R. Katalin vezetésével 2005 és 2008 között *Lakossági-társadalmi igények a felnőttek felsőfokú továbbtanulásában* címmel OTKA kutatás valósult meg. Ez a kutatás arra a kérdésre keresett választ, hogy a felnőttek felsőfokú továbbtanulásában milyen lakossági-társadalmi igények jelennek meg. A vizsgálatok fő kérdése az volt, hogy miért tanulnak az emberek a felsőoktatásban, miért vesznek részt felnőttkorban felsőoktatási intézmények által kínált képzési programokban. A kutatás során tehát a felnőttként, munka mellett tanulók motivációit és igényeik feltárását célozták meg. Ezen kutatások mellett készültek további, jellemzően intézményi szintű vizsgálatok is, amelyek a felnőttek felsőfokú tanulását vizsgálták valamilyen szempontból. A felsőoktatási intézmények keretében folyó felnőttoktatás vizsgálatának jellemző fókuszpontjai a felnőttkori továbbtanulásban való részvétel és az azt befolyásoló szociokulturális és demográfiai változók közötti kapcsolatok feltárása, a továbbtanulás motivációinak kutatása,² a szak- és szakirányt befolyásoló tényezők,³ a tanulási akadályok feltárása,⁴ az intézmény, illetve illetve a finanszírozás és a megtérülés kérdései.⁵

1 A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretében valósult meg.

Az SPSS adatok tisztításában és elemzésében Marián Béla piackutató nyújtott segítséget. Hozzájárulását, értékes észrevételeit ezúton köszönöm.

2 [1] Forray R. Katalin & Kozma Tamás (2011) *Felnőttek a felsőoktatásban*. In: Biró Zsuzsanna Hanna (ed) *Az iskola térben, időben*. Bp., Új Mandátum Kiadó. pp. 220–235. [2] Forray R. Katalin (2008) *Lakossági-társadalmi igények a felnőttek felsőfokú továbbtanulásában*. Bp. http://real.mtak.hu/1754/1/47335_ZJ1.pdf [3] Engler Ágnes (2011) *Kisgyermekes nők a felsőoktatásban*. Budapest, Gondolat. [4] Nagy Éva (2006) Társadalmi igények a felnőttek felsőfokú továbbtanulásában. *Educatio*, No. 4. pp. 836–842. [5] Balázsovits Mónika & Kalocsainé Sánta Hajnalka (2006) Képzési igények a Pécsi Tudományegyetem levelező tagozatos hallgatói körében. *Educatio*, No. 4. pp. 828–836. [6] Balázsovits Mónika (2009) *Felnőttek a felsőoktatásban*. In: Forray R. Katalin & Juhász Erika (eds) *Non-formális – informális – autonóm tanulás*. Debrecen, Debreceni Egyetem. pp. 146–152.

3 [1] Forray R. Katalin & Kozma Tamás (2011) *Felnőttek a felsőoktatásban*. In: Biró Zsuzsanna Hanna (ed)

Módszertani leírás

Az empirikus vizsgálat során 2011 decemberében online kérdőíves vizsgálatot végeztünk a Debreceni Egyetemen és a Nyíregyházi Főiskolán tanuló levelező, esti és távoktatás tagozatos képzésben tanuló részidős hallgatókkal. A megkérdezés kiterjedt minden évfolyamra és képzési szintre. A kutatásban a Debreceni Egyetem esetében az alapsokaság 7 562 hallgató, akik közül 773 fő töltötte ki a kérdőívet ($N = 7\,562$, $n = 773$), amely 10,2 százalékos válaszadási arányt jelent. A Nyíregyházi Főiskolán 3 952 érintett hallgatóból 378 fő hallgató válaszolt a kérdéseinkre ($N = 3\,952$, $n = 378$), amely 9,5 százalékos válaszadási arány. A két intézményben összesen 1 151 hallgató adott választ a kérdésekre ($n = 1\,151$). Az adatok tisztítását követően egyesítettük a két adatbázist az elemzésekhez.

A minta jellemzőit illetően, a Debreceni Egyetem és a Nyíregyházi Főiskola részidős képzéseiben tanulók jellemzően nők (70 százalék), és átlagosan 32 évesek. A válaszadók döntő többsége (>97 százalék) magyar állampolgárságú, és csak néhány százalék román, ukrán, szlovák, illetve német állampolgárságú. Hasonlóan, a többség magyar nemzetiségűnek vallotta magát. A Debreceni Egyetemre járók jellemzően Hajdú-Bihar megyéből, illetve Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből, Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből, valamint Pest megyéből kerülnek ki. Ugyanakkor, az egyetem képes az ország valamennyi megyéjéből idevonzani a hallgatókat. A Nyíregyházi Főiskola esetében erről nincs szó, mivel az intézmény regionális beiskolázási körzettel rendelkezik. Vagyis, a főiskolások többsége Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből kerül ki, és mellette a környező megyékből (Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megye) érkeznek jellemzően az intézménybe. A részidős hallgatók családi állapotukat tekintve jellemzően házasságban, vagy párkapcsolatban élnek, ugyanakkor minden 3. válaszadó egyedülálló. A szülők legmagasabb iskolai végzettségének elemzésénél az tapasztaltuk, hogy az anyák magasabban iskolázottak, mint az apák. Az intézményenkénti összehasonlítás pedig arra mutatott rá, hogy Nyíregyházán 10 százalékkal magasabb az első generációs értelmiségiek aránya, mint Debrecenben. Megállapítottuk azt is, hogy mindkét szülő iskolai végzettsége kihat arra, hogy első vagy második diplomáját szerzi-e a nem nappalis hallgató.

A *felsőfokú tanulmányok* elemzéséhez a Debreceni Egyetem és a Nyíregyházi Főiskola karain tanulókat szakmák szerint csoportosítottuk: 1) jogtudományi 2) egészségtudományi 3) bölcsészettudományi 4) gazdaságtudományi 5) mezőgazdaság-tudományi, 6) műszaki, informatikai tudományi 7) pedagógusképzés és 8) természettudományi szakmák. Nyíregyházára négyből három hallgató alapképzés megszerzése céljából jelentkezik a képzésre, míg Debrecenben ez csak minden 2. hallgatóról mondható el. A főiskolán mesterképzésre csak a válaszadók 16 százaléka jár, míg Debrecenben 30 százalék. Vagyis, a főiskolára jellemzően az első diploma megszerzése miatt érkeznek a hallgatók. Az egyetem esetében az alapképzésre járók aránya alacsonyabb, mint a főiskolán, viszont magasabb a mesterképzésre járók aránya. A Nyíregyházi Főiskolán levelező vagy esti tagozaton tanu-

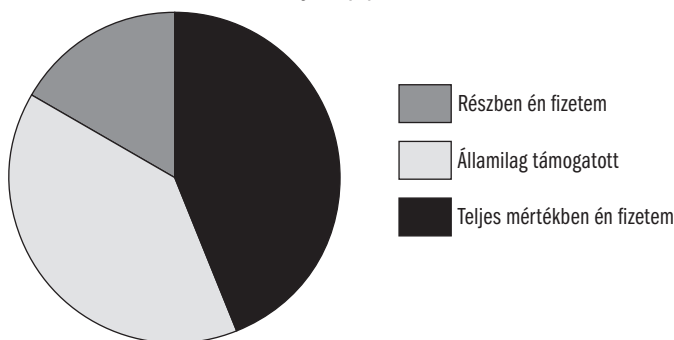
- i. m. pp. 220–235. [2] Forray R. Katalin (2008) *i. m.* [3] Szabó Edit (2009) *Felnőttek a felsőoktatásban. i. m.*
4 Szabó Edit (2009) *Felnőttek a felsőoktatásban. A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar három szervezeti egységében tanuló levelezős hallgatók motivációjának, véleményének, tanulási szokásainak felmérése.* Debrecen, Debreceni Egyetem. Andragógia és Művelődéstudományok Tanszék. (Kézirat.)
5 [1] Engler Ágnes (2011) *i. m.* [2] Kőrödi Márta (2006) Nem nappali tagozatos képzések a Debreceni Egyetemen. *Educatio*, No. 4. pp. 818–828.

lók 35 százaléka diplomás, míg a Debreceni Egyetemre járóknál közel 60 százalék. Ez nagy különbség a két intézmény hallgatói között. Vagyis, a Debreceni Egyetemre járók mind a szülők, mind a saját iskolai végzettségüket tekintve magasabban iskolázottabbak, mint a Nyíregyházi Főiskolára járók. Ez a különbség a két intézmény hallgatói közt a második, harmadik és negyedik diplomások arányának vizsgálatakor is láthatóvá válik. Ráadásul, a Debrecenbe járók nyelvi szempontból is felkészültebbek a Nyíregyházára járó társaikhoz képest. A Debrecenbe járók átlagosan 9, míg a Nyíregyházára járók 11 éve szereztek diplomát, tehát az egyetemisták korábban visszaülnek az iskolapadba egy újabb végzettség megszerzésért, mint a főiskolások. És ha visszatérnek, akkor több időt is töltenek ott, mivel a Debrecenbe járóknál magasabb a diplomások, illetve többdiplomások aránya, mint a Nyíregyházán tanulók körében.

Finanszírozási forma

A részidős hallgatók 39,5 százaléka *államilag támogatott*, míg 60,5 százaléka *költségtéríté-
ses* képzés keretében folytat felsőoktatási tanulmányokat. A költségtérítéssel rendelkező hallgatók 44 százaléka *saját maga*, míg 16,5 százaléka *csak részben fizeti* a tandíjat. (Ez utóbbit azt jelenti, hogy vagy a munkahely fizeti a tandíj egy részét vagy pedig más forrásokból például ösztöndíjakból, pályázati pénzből fizetik a képzést).

1. ábra: Ki finanszírozza a tandíjat? (%)

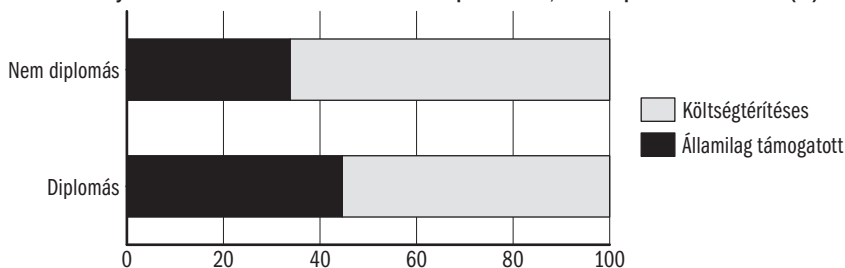
Intézményi eltérés ($p = 0,048$) tapasztalható a hallgatók között: Debrecenben alacsonyabb (38 százaléka) az államilag támogatott képzésre járók aránya, mint Nyíregyházán (43 százaléka), így Debrecenben nagyobb arányban (62 százaléka) fizetnek a tanulmányaikért, mint Nyíregyházán (57 százaléka).

A 2. ábrán látható, hogy a *diplomások* meglepő módon *több mint 10 százalékkal nagyobb arányban vesznek részt államilag támogatott képzésben*, mint a diplomával még rendelkezők ($p < 0,000$). Ennek az lehet az egyik magyarázata, hogy az alapképzés befejezését követően sok hallgatónak még marad államilag finanszírozott féléve és így ezek a hallgatók a mesterképzést államilag támogatott levelező, (esti vagy távoktatás) képzés keretében, jellemzően munka mellett végzik. Másrészt, a nem diplomások körében magasabb (66 százaléka) a költségtérítések aránya, összehasonlítva a diplomások arányával (55 százaléka).

Szakmánként szintén jelentős különbségek ($p < 0,000$) tapasztalhatók ki a részidősök között. *Költségtérítéssel* rendelkező képzésben legnagyobb arányban *bölcsész* (80 százaléka), *műszaki, informatikai* tanulók (78 százaléka), *jogot* (73 százaléka) és végül *gazdaságtudományokat* hallgatók (71 százaléka) vesznek részt. A *legkedvezőbb helyzetben* ebből a szempontból az

egészségtudományi szakmákat hallgatók vannak, mivel körükben csak minden ötödik hallgató fizet a képzésért (21 százalék). A pedagógusok és a mezőgazdasági szakemberjelöltek körülbelül fele-fele arányban járnak államilag támogatott és költségtérítéssel képzésekre.

2. ábra: Milyen finanszírozási formában tanul diplomások, nem diplomások szerint (%)

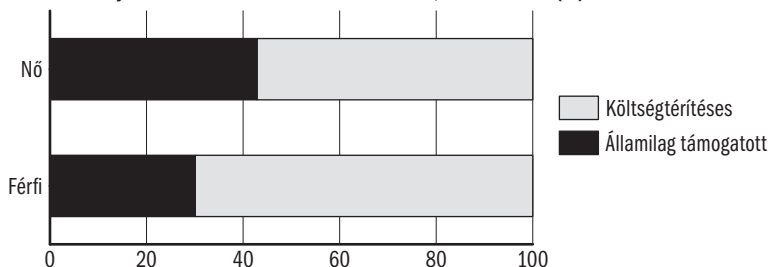

1. táblázat: Milyen finanszírozási formában tanul, szakmánként (%)

	Jog	Egészség	Bölcsész	Gazdaság	Mezőgazdaság	Műszaki, info	Pedagógus	Természet
Államilag támogatott	27	79	20	29	50	22	48	39
Költségtérítéses	73	21	80	71	50	78	52	61

Jelentős *nemi eltérés* regisztrálható az egyetemisták, főiskolások körében a *finanszírozási forma* szempontjából. A *nők* közel 13 százalékkal magasabb arányban kerülnek államilag támogatott képzésre, mint a férfiak. A nők tehát ebből a szempontból jóval előnyösebb helyzetben vannak. Ez a nemenkénti különbség erősen szignifikáns ($p < 0,000$).

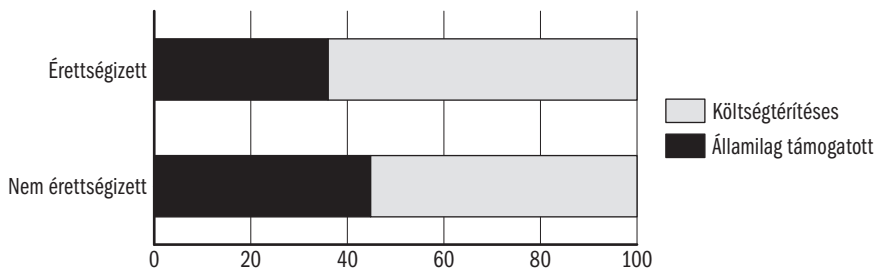
3. ábra: Milyen finanszírozási formában tanul, nemenként (%)

Az *apa* iskolai végzettsége menti különbség a diplomások és nem diplomások között azt jelenti, hogy *minél iskolázottabb apával rendelkezik valaki, annál nagyobb mértékben fizet a képzésért*. És fordítva, *minél kevésbé iskolázott az apa, annál nagyobb arányban vesz részt valaki államilag támogatott képzésben*. Ugyanakkor, az *anya* iskolai végzettsége mentén már jelentős ($p < 0,000$) az eltérés a diplomások és nem diplomások csoportja között. Nagyvonalaiban itt is igaz az a megállapítás, ami az apáknál, hogy *ti. az iskolázottabb szülők gyermekei nagyobb arányban járnak költségtérítéses képzésre*. Másrészt, az *alacsonyabb iskolai végzettségű szülői háttér nagyobb arányban vezet államilag támogatott képzésbe*. Ha azonban egész pontosak akarunk lenni, akkor ezen a kijelentésen picit finomítani kell: míg a nem érettségizett anyai háttérűek 55 százaléka fizet a tanulmányaiért, addig az érettségizett anyával rendelkezők 64 százaléka utal rendszeresen tandíjat az intézményeknek. Az

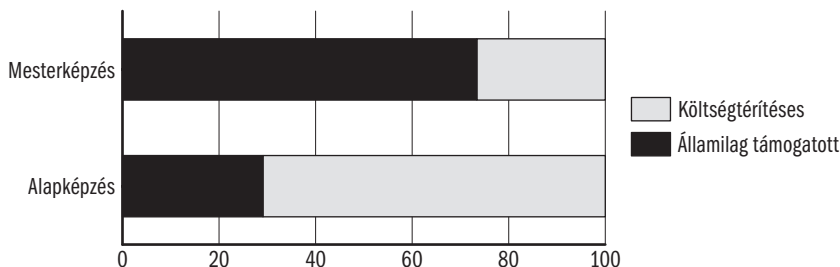
államilag támogatott képzéseknél pedig azt látjuk, hogy az érettségivel nem rendelkező anyák gyermekei közül szinte minden második (45 százalék) felnőtt ingyen tanul, addig az érettségizett (36 százalék) és diplomás (37 százalék) anyai háttérűekre ez kisebb mértékben jellemző. Itt viszont, ha hajszálnyival is, de a diplomás anyával rendelkezők vannak előnyösebb pozícióban (az érettségizett anyák gyermekeihez képest).

4. ábra: Milyen finanszírozási formában tanul az anya iskolai végzettsége szerint (%)

Az *alap- és mesterképzésben* részt vevők közti kontraszt a finanszírozási forma szempontjából szignifikáns ($p < 0,000$). Ez várakozásunkkal ellentétben azt jelenti, hogy *alapképzésre* jóval *magasabb arányban* (71 százalék) járnak *költségtérítéses hallgatók*, mint *mesterképzésre* (27 százalék). A *mesterképzésben* viszont a *felnőttek* közel $\frac{3}{4}$ -e (74 százalék) állami finanszírozású képzés keretében kíván diplomát szerezni. Az *alapképzésben* részt vevőknél azonban erre csak nagyjából minden harmadik (29 százalék) hallgató törekszik. A magyarázat az lehet, hogy az *alapképzés* befejeztével sokan folytatják – államilag támogatott hallgatóként – tanulmányaikat, de már nem nappali, hanem *részidős képzés* keretében. Erre annál is nagyobb az esély, mert a vizsgált *részidősek* közel 80 százaléka dolgozik tanulmányai mellett.

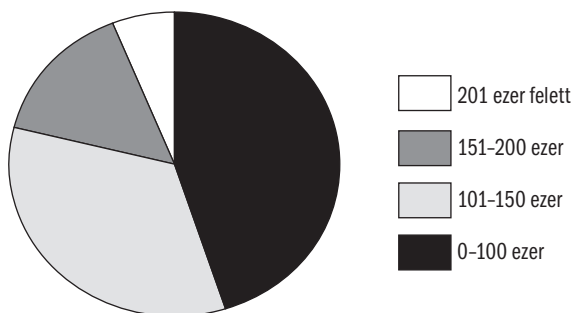
5. ábra: Milyen finanszírozási formában tanul alap- és mesterképzés szerint (%)

Tandíj

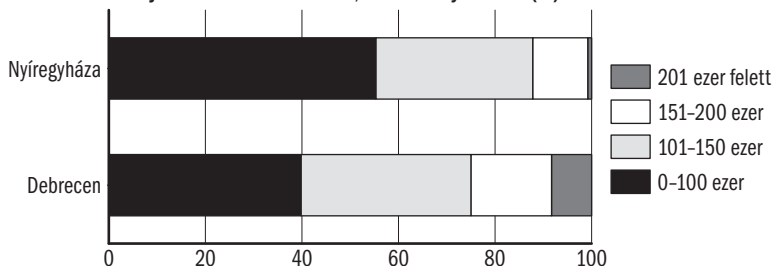
A következőkben a *tandíj mértékére*, illetve arra kérdeztünk rá, hogy a *képzéssel járó költségek mennyire terhelik meg* a válaszadót, illetve családjának a kasszáját. A *legtöbben* (45 százalék) 0–100 ezer Ft összegű tandíjat fizetnek félévente a *részidős képzésekben* való részvételért. A válaszadók hozzávetőleg $\frac{1}{3}$ -a (34 százalék) 101–150 ezer Ft összeget, míg 15 százaléka 151–200 ezer Ft között és végül nagyon kevesen (6 százalék) 201 ezer Ft feletti összeget fizet a tanulmányiért félévente. A válaszadók 41 százalékát nagymértékben, 31 százalékát közepes mértékben, 15 százalékát kismértékben és 13 százalékát egyáltalán nem terhelik meg a képzéssel járó kiadások.

6. ábra: Mennyi a tandíj egy félévben jelenleg a szakján? (%)

Ugyanezt a kérdést *intézményenként* vizsgálva *Debrecen és Nyíregyháza között jelentős eltérést tapasztalhatunk*. Nyíregyházán többségben (55 százalék) vannak azok a hallgatók, akik 0–100 ezer Ft közötti összeget áldoznak tanulmányaik fedezésére, míg Debrecenben ez az arány 40 százalék. Innentől kezdve ugyanakkor, azt látjuk, hogy a *Debreceni Egyetemre járók* mind a három tandíj kategóriában *többet fizetnek nyíregyházi társaikhoz képest*, vagyis itt *drágább a képzés*. A különbség a 151–200 ezer Ft, és még inkább a 201 ezer Ft/félév esetében tűnik ki. Ezek az intézményi különbségek erősen szignifikánsak ($p < 0,000$).

7. ábra: A tandíj mértéke félévenként, intézményenként (%)

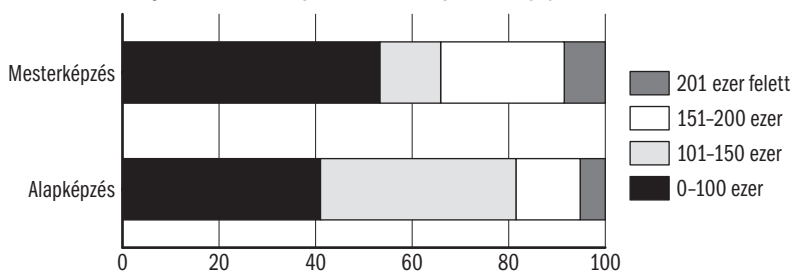
A részidős hallgatók által fizetendő tandíjat *szakmánként* elemezve (2. táblázat) szignifikáns eltérésekre ($p < 0,000$) lettünk figyelmesek. Ez azt jelenti, hogy a *legmagasabb összegű* (151–200 és 201 ezer Ft felett) tandíjak fizetése leginkább a *műszaki, informatikai* (55 + 7 százalék) szakokat hallgatókra jellemző. *Nem fizetnek tandíjat, vagy a legkisebb összeget* (100 ezer Ft alatt) leginkább az *egészségügyet* (73 százalék), a *gazdaságtudományokat* (69 százalék) hallgatók és a *pedagógusok* (57 százalék) fizetnek. A jogot (73 százalék) tanulók fizetnek legnagyobb arányban 101–105 ezer Ft közötti összeget félévente a tanulmányaikért. A 151–200 ezer Ft közti kategóriában pedig a műszaki, informatikai tanulmányokat folytatók (55 százalék) vezetnek.

2. táblázat: A tandíj mértéke szakmánként (%)

Tandíj (ezer Ft)	Jog	Egészség	Bölcsész	Gazdaság	Mezőgazdaság	Műszaki, info	Pedagógus	Természettudomány
0-100	24	73	22	69	21	19	57	27
101-150	73	14	47	22	72	20	28	41
151-200	3	2	8	8	7	55	14	32
201-x	1	11	22	1		7	1	1

Az *alap- és mesterképzés*es részidősek közti különbség is jelentős a *tandíj* mértékének szempontjából ($p < 0,000$). Ezek szerint a *mesterképzésben nagyobb arányban* vannak azok, akik (53 százalék) vagy *nem fizetnek tandíjat vagy a legkisebb összeget fizetik*, mint az *alapképzésben* tanulók (41 százalék). Ez meglepő, mert arra számítottunk, hogy az *alapképzésben* lesz magasabb azok aránya, akik az 1. tandíj kategóriába esnek, hiszen a *mesterképzésben* tanulók már rendelkeznek diplomával és így az esetükben nagyobb az esélye, hogy már részben vagy teljesen kihasználták az államilag támogatott féllevek számát. A 2. tandíj kategóriában az *alapképzésben* részt vevők nagyjából háromszor többen vannak (41 százalék), mint a *mesterképzésben* (13 százalék). A 3. és a 4. tandíj kategóriában viszont megfordul a helyzet, mivel itt várható módon a *mesterképzésre* járók fizetnek magasabb összegű tandíjat.

8. ábra: A tandíj mértéke az alap- és mesterképzésben (%)

Összegzés

Ebben a kutatásban azt vizsgáltuk meg, hogy ki és hogyan fizeti az észak-alföldi régió két felsőoktatási intézményében részidős képzésben tanulók tanulmányait. A kutatási előzmények rövid áttekintését követően a kérdést a finanszírozási forma és a tandíj mértéke szempontjából vizsgáltuk meg. A kutatás eredményei megerősítik a kiinduló feltevést, miszerint a részidős képzésekre járók többsége (>60 százalék) önköltséges formában folytatja felsőoktatási tanulmányait. A vizsgált részidős hallgatók jellemzően saját maguk, illetve a családjuk anyagi támogatásával tudnak felsőfokú tanulmányokat folytatni. Csak nagyjából minden hatodik részidős hallgatónak adatik meg, hogy a munkahelyről vagy egyéb módon (például pályázatból, ösztöndíjból) finanszírozza tanulmányait. Ennek szellemében érthető az az eredmény is, hogy a válaszadók több mint 70 százalékát nagy- vagy közepes mértékben megterhelik a tanulmányokkal járó kiadások. A felnőttkori felsőoktatásban való részvétel tehát jellemzően a résztvevők önfinszírozásával valósul meg és jelentős anyagi megterheléssel jár együtt.

Tózsér Zoltán